

Anne Swärd: Inträdestal i Svenska Akademien

Talare

Anne Swärd
Författare

Datum

20 december 2019

Plats

Stora Börssalen

Omständigheter

Svenska Akademien avslutar arbetsåret genom att fira sin högtidsdag med en offentlig sammankomst i Börssalen den 20 december klockan 17. Gustaf III, som hade sinne för teater, har utfärdat noggranna scenanvisningar för ceremonin, vilka i allt väsentligt fortfarande följs. Vid sammankomsten 2019 valdes poeten Tua Forsström, författaren Ellen Mattsson, författaren Anne Swärd och filosofen Åsa Wikforss, in i Akademien. Anne Swärd efterträdde Sara Stridsberg på stol nummer 13.

Redan de gamla grekerna ... som satt i solen, det snåla nordiska ljuset, i klungor längs arbetarbostädernas söderväggar i pappersbrukssamhället där jag växte upp, och talade ett språk jag inte förstod – sjungande, främmande, läspande, lockande – redan dessa gamla greker, som uppenbarligen kom ”någon-annanstans-ifrån”, var ett löfte om att världen inte tog slut på den lilla plats på jorden där jag råkat bli född. Dessa kvinnor och män, arbetskraftsinvandrare, som det hette då, sådde i mig ett frö av längtan till detta ”någon-annanstans”. En längtan bort som i sin tur födde en läshunger, skrivhunger, reshunger, äventyrshunger. Ja, en livshunger större och ibland farligare än livet självt. ”Patriotism är i grund och botten övertygelsen om att ett visst land är bäst i hela världen, för att just du råkar vara född i det”, påminner mig Zadie Smith i en av sina tankeviga essäer, ”Speaking in Tongues”. Hon har ofta och med öppet sinne reflekterat kring det mixade i sitt eget liv, det hopkok som är hon: av det jamaicanska och det brittiska, en klassbakgrund av det tuffare slaget visavi den akademiska karriären, moderskap och författarliv, rapmusiken och filosofin. En hiphopentusiast med Schopenhauer i fickan, har hon kallats. Tillvaron som en pågående forskningsexpedition, genom olika världar inom världen, är ett sätt att leva som jag känner igen och sympatiserar starkt med. ”Vad är din viktigaste kvalitet som författare?” ”Empati”, svarar hon blixtnabbt i en av de första intervjuerna som görs med henne när hon är några och tjugo år. ”Det är allt jag har. Empati och voyeurism. Man måste betrakta, och sedan göra en ansträngning att verkligen förstå.” Betrakta med skarp blick men skriva med mjuk blyerts. Tillåta sig både ett skärskådande perspektiv och en medkänsla med det som är ömtåligt i varje människa och varje sammanhang man skriver om. Ett liv som levs uppmärksamt, öppet mot världen, med läsandet som ovärderligt ”extraöga”, kan inte gärna leda till någon annan slutsats

än att tillvaron är stor och ytterst komplex. Vilket i sin tur åtminstone borde främja empati, ödmjukhet och vidsynthet.

Definitionen av patriotism har Zadie Smith lånat av George Bernard Shaw, 1925 års Nobelpristagare med en del åsikter som knappast skulle ha passerat idag, men just denna formulering känns lika träffande som samtida. Och jag antar att det är därför jag är en sådan medioker patriot – för att jag brister i övertygelse om just mitt lands odiskutabla förträfflighet – för att inte tala om vilken usel nationalist jag är. Jag har inget principiellt emot vare sig mig själv, min kultur, eller den lilla plats där jag växte upp. Förutom en stor svaghet, nämligen att jag och min verklighet är så begränsade, så outhärdligt kringskurna. Grace to be born and live as variously as possible, om man ska tro Frank O’Haras gravsten. Ända sedan de gamla grekerna i min barndoms by har jag känt begär efter andra språk, andra världsbilder och perspektiv, andra åsikter och insikter än mina egna. Begär som strålar samman i världslitteraturen. Jag använder ordet ”begär” eftersom ”behov” inte ens kommer i närheten av att beskriva styrkan och magnituden hos denna drift.

När uppstod i mig den antropologens dubbla blick, som jag alltid har tänkt också är författarens? Hon som på samma gång deltar i livet och observerar det. Som betraktar det allra mest vardagliga som vore det exotiskt och fascinerande. Hon som är hemma överallt och samtidigt en vandrande främling. Jag tror att den blicken var medfödd i mitt fall, precis som vilken fruktbar defekt som helst. Möjligen uppstod den i en barndom där jag kände mig som en udda unge som hamnat i fel bo, i fel träd, till och med fel skog, på fel kontinent. Definitivt i fel tid. Jag inledde en rekordkort vetenskaplig bana som socialantropolog för trettio år sedan, för att göra en dygd av den där defekten jag hade att betrakta världen som ett studieobjekt snarare än ett hem som också kunde rymma mig. Mycket snabbt (och helt frivilligt) slirade jag dock av denna universitetsbana igen, eftersom akademiska studier skar sig med några andra, helt dominerande, drifter. Ett: frihet. Två: skapande. Suzanne Brøgger kan fästa exakt i tiden den omständighet som gjorde att hon utvecklade denna dubbla blick, som hon påstår gjorde henne till författare. Ännu mycket ung skickades hon iväg, från ett liv lite på glid i Thailand och på Sri Lanka där hennes styvfar var stationerad, till en internatskola i den konservativa, provinsiella, jylländska landsorten. Kulturkrocken var monumental. Om än inte bara av ondo. ”Sedan dess har jag varit en främling, och vant mig vid att se på min omgivning med främmande ögon”, har Brøgger sagt. Som en överlevnadsstrategi, får man förmoda, vaknade

iakttagaren i henne. Sedan dess observerar och antecknar hon allt, samtidigt som en del av henne deltar i tillvaron medan den pågår. Hon opererar med blyerts på fältet, blev författare för att kunna vara antropolog, menar hon. Och vidare: att det inte endast handlade om denna påtvingade flytt från ena sidan jorden till den andra, utan också om att hennes familj var så dysfunktionell att hon måste betrakta den objektivt för att inte bli en del av den och gå under. Antropologi, läran om människan som art och som gruppvarelse. Själva studierna bedrivs ju på så vis att antropologen lever så länge med den grupp hon vill studera att denna till slut helt glömmer hennes uppdrag, till och med hennes närvaro. Glömmer blicken som registrerar och analyserar allt från den utanförståendes perspektiv. Mitt intresse för detta består, men jag fann i skönlitteraturen en annan form för att intressera mig för världen. Inte bara intresset för så kallade ”främmande kulturer” utan också för det främmande i den egna kulturen, den egna gruppen, det egna varat.

Att få glömma sig själv är en välsignelse, det är svårt men värt varje ansträngning. För att tillvaron ska öppna sig mot någonting större. Starkast självförglömmande effekt har definitivt läsningen haft, detta att få konfronteras med andras tankar i stället för enbart sina egna. Litteraturen som gigantisk, kollektiv, mental syresättningsmaskin för alla oss som inte står ut med att andas vår egen luft om och om igen. Eller den luft som erbjuds inom den egna kulturen/klassen/könet/tiden, alla snäva gränser inom vilka våra liv utspelar sig, hur vi än försöker tänja på eller med milt våld överskrida dem. Variationsrikedomen, däri ligger litteraturens lockelse och kraft för mig. Själva polyfonin, dånet av röster genom tid och rum, hur de blandas och motsäger varandra. Ett då man bara måste lyssna till, öppna sig för, säga farväl till vapnen, farväl till allt man tror sig redan veta. För att i stället – detta är ju vad läsandet till sin essens är – lyssna på någon annan. Visst, det kan låta som det enklaste i världen. Men alla som minns Amos Oz skrift ”Hur man botar en fanatiker” inser att det är en självklarhet som vi aldrig bör sluta att påminna oss själva och andra om. I synnerhet oss själva.

”Akademien har, med sin höge beskyddares medgivande, till ny ledamot valt och kallat ...” Det finns en första gång för allt. Jag har aldrig tidigare varit kallad, det har jag undgått. Kallad blir man av en högre instans, mäktigare än man själv. Man kallas till militärtjänstgöring, att gå ut i krig, göra sin plikt. (Det har jag sluppit.) Till medicinska undersökningar. (Något jag mer eller mindre sluppit.) Till sin egen rättegång eller någon annans. (Också detta har jag sluppit –

hittills.) Man kallas som vittne. Nu börjar vi närma oss något jag känner igen, mitt ursprungliga kall: vittnet, iakttagaren, observatören. Romanförfattare kallas ofta som orakel till paneldebatter och tevesoffor, men i själva verket är vi ju bara enkla observatörer utsända av ingen, på oklart uppdrag. Vi har gett oss själva denna märkliga livsuppgift, som ingen egentligen frågar efter, att betrakta världen och sedan gå in i skrivkammaren och frivilligt förvandla oss till någon annan. Till författare tänker jag att de högre makterna kallar oss som inte förstår världen vi satts att leva i – som vi har en gnagande känsla av att alla andra förstår – och att vi därför slösar bort våra liv på att betrakta denna värld och försöka begripa den genom att skriva om den. För människor som förmodligen förstår den åtminstone lite bättre än vi själva gör.”Det jag inte förstår lämnar mig ingen ro.” Vem sa det? Kanske var det jag. Jag skrev det i en roman en gång, tror jag. Det är i alla fall svaret på frågan varför jag skriver.

Vägarna ut ur barndomens by som jag nämnde i början var som i alla sagor tre: den blankslitna landsvägen, den glittrande ån, den glänsande tågräsen som blev mitt slutliga val av flyktväg. Men det fanns också en fjärde, och när jag väl upptäckte den, litteraturen, visste jag att jag aldrig skulle vika från den även om jag gjorde en avstickare eller två. Denna fjärde väg ville jag följa till världens ände. Och där står jag nu. Eller? Min intensiva förhoppning är förstås att detta inträde i Svenska Akademien inte alls är vägs ände för litteraturen i mitt liv – tvärtom. Jag har ju knappt hunnit börja än. Romanförfattare, litteraturens sengångare, hur ska en sådan någonsin hinna återgälda ens en bråkdel av vad litteraturen gett henne genom livet? Tidigare har jag alltid i min fåfänga tänkt att jag måste ge tillbaka genom att själv skriva, vilket jag har alla avsikter att fortsätta göra. Men med en stol kring detta bord uppstår plötsligt en ny möjlighet till skuldsanering. Nämligen att få återgälda indirekt, via andra, genom att på olika sätt få stödda andra författarskap och litterära verksamheter, språkprojekt, läsfrämjande. Jag vet precis hur tufft det är, också jag försöker sedan många år hanka mig fram på det oändligt tidskonsumerande och ekonomiskt fullständigt oberäknliga skrivandet. Och översättarna, de är värda en egen mening. Stöd till översättarna, arbetsbina som förser oss alla med texter från världar som berikar våra intellekt och vår empati och som hjälper oss att på djupet inse att andra perspektiv är lika giltiga som våra egna. Det är som nu går mot sitt slut var året då någon gick ur tiden som jag gärna vill få ägna en välförtjänt hyllning. På frågan om denna författare – med sitt långa, innehållsrika liv som tog slut i augusti – tänkte skriva någon självbiografi svarade hon ”Aldrig i livet.” Med eftertryck. ”Jag tycker om mig själv, men jag är

inte intresserad av mig själv.” Jag antar att det är därför Toni Morrison blev romanförfattare. För att frivilligt förvandla sig till någon annan, i texter där hon cirklat envist och smärtsamt kring den djupa rasism som är en del av den amerikanska historien. Den som hon själv ansåg sig förhållandevis – men bara förhållandevis – förskonad från eftersom hon växte upp i norr, inte i ”mörkrets hjärta”, den amerikanska södern. Hon skriver om kolonialismen, slaveriet, förra sekelskiftets stora migration, första världskriget, Harlems jazzkvarter på 20-talet, den stora depressionen några år senare. Med andra ord: främst tider som föregår hennes egen levnad, som i sin tur spände över 88 synnerligen skiftande år. Från en mycket fattig uppväxt i USA:s så kallade ”rostbälte”, stålstäderna i norr, där familjen gång på gång vräktes för att de inte kunde betala hyran på fyra dollar i veckan. Till ... faktiskt det här förgyllda rummet, när 1993 års Nobelpris blev hennes. Det som sedan kom att följas av ytterligare tjugofem år av skrivande. Hon var verksam ända till slutet, in i kaklet, beundransvärt generös med sin tid och sig själv gentemot läsare, studenter och meningsmotståndare. Självtänkte jag en gång för tio år sedan hela vägen till New York för att höra henne tala en timme på PEN-festivalen. Det var det värt. Platsen där Toni Morrison växte upp är inte helt olik den jag själv kommer ifrån, bara att där producerades stål, inte papper. Vi hade båda bråttom därifrån. Med i resväskan hade mitt tonåriga jag tre böcker, en av dem var hennes roman ”Sula”, som jag trodde var skriven av en ovanligt inkännande man, beroende på min egen utbildning och hennes självtagna androgyna förnamn (ursprungligen hette hon Chloe). En man, tänkte jag, med en förmåga att lyhört lyssna till romanens tre generationer kvinnoliv utan att färga allt med ”the male gaze”, den manliga blicken, liksom Toni Morrison ofta talat om en efterhängsen ”white gaze”. Att sjunga skönlitteraturens lov här, på en plats som denna, är säkert ett slöseri med sång. Men sedan, när alla gått hem och denna glansfulla högtidssammankomst plötsligt ligger bakom mig, då börjar det på riktigt. Allvaret, arbetet, glädjen. För att citera min bordsgranne Kristina Lugn: ”Livet är den enda möjlighet vi har att inte vara döda.” Jag skulle förstås vilja ge en alternativ lösning. Litteraturen har alltid varit min möjlighet att hålla mig levande. Min tacksamhetsskuld till den är fantastiskt stor, och jag tar nu mitt inträde i Svenska Akademien för att börja betala tillbaka.

Källa

<div><https://www.svenskaakademien.se/svenska-akademien/sammankomster/hogtidssammankomsten/2019/intradestal-av-anne-sward></div>

Taggar

2010-tal, 2019, Inträdestal, Kvinna, Svenska Akademien

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/anne-sward-intradestal-i-svenska-akademien>